

Barbro Bruce
leg. logoped och docent i
utbildningsvetenskap med
inriktning specialpedagogik

Att vara en god samtalspartner

Inledning

Denna text handlar om hur vi kan stödja de yngsta barnen, alltså de som är under tre år, i deras bemästrande av språkets symboler och regler. Det är en kometkarriär barn gör under dessa tidiga år: från att vid födseln mest ha skrik och läten i sin repertoar, till att tre år senare vara näst intill fullfjädrade *samtalare* som både kan förstå och göra sig förstådda! Men sanningen är att det inte är lika lätt för alla barn, språkutvecklingen varierar i både takt och tillvägagångssätt mellan olika barn, något jag berättar mer om i artikeln Sårbar språkutveckling.

Vilken är då vår roll som samtalspartners i denna deras karriär? Vad ska vi tänka extra på och vad är det som vi inte får missa? Det enkla svaret är att bjuda in dem – och själv låta sig bjudas in – till samvaro, samspel och samtal! Det kan tyckas enkelt, men enkla och naturliga saker tas ofta för givna och får därmed inte den uppmärksamhet som de förtjänar. Det kan gälla både sådant som vi gör – men kanske gör för lite eller inte borde göra alls – och sådant som vi inte gör – men borde göra.

Med denna text vill jag formulera några tankar som svar på dessa frågor genom att göra en syntes av mina erfarenheter från tre olika professioner. Det är som logoped i nära samverkan med barnhälsovården, som forskare med fokus på hur man som professionell samtalspartner möter och bemöter barn, och som docent och biträdande professor i specialpedagogik med uppgift att utbilda

speciallärare och specialpedagoger. Dessa tre kunskapsområden avspeglar de aktörer som *Bokstart* vänder sig till, nämligen föräldrar och små barn i möte med barnhälsovård, förskola och bibliotek. Mitt fokus lägger jag på de möjligheter, men också de utmaningar, som man som samtalspartner har i möte med små barn på BVC, i förskolan eller på biblioteket.

Med logopedblick

I logopedrollen har det varit min uppgift att ta emot de barn som vid barnhälsovårdens språkscreeningar befunnits vara sena i sin språkutveckling eller ha en annorlunda språkutveckling i jämförelse med det förväntade och vanliga. Oavsett omfattning på förseningen, så uppstår oftast en frustration när kommunikationen inte fungerar. Det gäller både barnet som inte förstår eller kan göra sig förstått, och föräldern och förskolepersonalen som har svårt att förstå barnet eller själva inte lyckas uttrycka sig så barnet förstår. Risken att ingen uppfattar och förstår, eller rent av missförstår leder till minskat intresse av att tala och kommunicera, vilket i sin tur riskerar att försena språkutvecklingen ytterligare. Denna negativa spiral avspeglar den sårbarhet som finns när språkutvecklingen inte ”går som på räls” och föräldrar börjar jämföra med andra barns språkliga förmåga vid en viss ålder. Det kan vara äldre syskon eller jämnåriga barn i förskolan eller i bekantskapskretsen. Det är

mänskligt att göra så, men det gagnar inte barnets språkutveckling och heller inte dess fortsatta vilja till kontakt och kommunikation. Däremot är det bra att föräldrar söker professionell hjälp, exempelvis en logoped, som kan göra en bedömning av barnets språkutveckling, svara på föräldrarnas frågor och därmed minska deras oro.

Det finns nämligen en risk att föräldrar lyssnar mer på HUR barnet pratar, snarare än på VAD barnet vill förmedla och dela med sig av. Och det är olyckligt och ofruktbart genom att barnets pratlust, den vuxnes lyssna-lust och barnets lust att samtala avtar om hon/han ständigt blir ombedd att upprepa och förbättra sin språkliga utsaga. Det tolkas sannolikt som avsaknad av – kanske till och med en negativ – bekräftelse. Eftersom barn bemästrar språket genom att ta det i bruk, använda det, så är det fatalt och destruktivt för deras språkliga utveckling. Det är av denna anledning som aktiviteten – språkandet – måste ges och ta plats. Taltid och talutrymme i så goda mått att det också rymms tankeutrymme!

Med forskarblick

Nästa ingrediens i denna syntes är mina erfarenheter som forskare med fokus på olika slags samtal (fria/informella respektive styrda/formella) och samtalspartners (logopedier respektive pedagoger) och vad de i rollen som samtalspartner kan få för betydelse för barnens språkutveckling. Exempelvis tycks fria samtal där barnet får bestämma samtalsämnet leda till att barnet tar större plats, kommer med fler initiativ och därmed bidrar mer till samtalet. I dessa samtal får barnen mer av positiv återkoppling eller bekräftelse från sin samtalspartner. Å andra sidan kompletteras dessa fria samtal av mer formella och styrda ”modellsamtal” i kraft av att det i dem finns en samtalspartner som framhäver och betonar de språkliga delar och aspekter som barnet behöver få höra extra tydligt, gärna upprepade, för att uppmärksamma och kunna bemästra. Och vad gäller samtal mellan barn har min forskning visat på betydelsen av att olika kamrater – jämnåriga som har ett betydligt mer utvecklat språk respektive språkjämlika – bidrar med olika typer av stimulans i samtal med barn som har någon typ av språklig sårbarhet. Med de jämnåriga ges barnet i språksvårigheter chans att lyssna och lyftas i språklig komplexitet utöver att samtalsämnen upplevs intressanta och relevanta för barnets ålder. Med de språkjämlika tar barnet för sig mer av talutrymme och har chans att delta i dialoger och diskussioner på språkliga villkor. Och vad är då rekommenda-

tionerna om vi vill designa optimala samtal och samtalspartners för barn i språklig sårbarhet? Mitt korta svar skulle vara: variation! Olika samtal ger olika stimulans, olika samtalspartners likaså. Barn behöver både få modeller och lyssna på utvecklade satser i sammanhängande berättande eller vid högläsning OCH själva ges chans att ta plats i de språkliga rum där det upplever språkligt självförtroende.

Med specialpedagogisk blick

Den tredje ingrediensen i syntesen är i rollen som lärarutbildare inom specialpedagogik. Det handlar om pedagogiska utmaningar av olika slag och på olika nivåer: individ, grupp och organisation, och framför allt om den pedagogiska utveckling som olika utmaningar har potential att föra med sig. Det är när man blir utmanad som man måste stanna upp, reflektera, diskutera, kritiskt granska och våga prova nya sätt att förstå och förhålla sig, det vill säga utmaning driver utveckling. Men ofta och i många fall – tråkigt nog – kommer specialpedagogiken in först när barn och elever redan har hunnit misslyckas i sitt lärande (och lärare med sin undervisning). Detta är något som avspeglas i hela terminologin: *specialpedagog*, *speciallärare*, *extra* anpassningar, *särskilt* stöd etc. Därför behöver specialpedagogiken bli mer *proaktiv*, det vill säga förebyggande eller förekommande, i syfte att undanröja hinder innan de har uppkommit och skapa lärmiljöer som välkomnar mångfald och variation i barns förutsättningar och i skolans pedagogiska erbjudanden. Hur då rent konkret? Jo exempelvis genom att låta förskolans pedagogik vara ledstjärna och inspiration för alla som möter barn, det vill säga både i den allmänna pedagogiken, specialpedagogiken och som vårdnadshavare/förälder. Förskolan är en möjlighetsarena med fokus på hela barnet, alla sinnen, multimodalitet och aktivitet hela dagen. Det är ingen dålig källa att ösa ur! Denna inspiration har jag haft möjligheten att sprida genom bokskrivande och föreläsande och sedan jag fick barnbarn har jag blivit alltmer övertygad om att det STORA finns i det lilla, enkla och nära. Det handlar om att samspela, samtala, samspråka och samtänka.

Man kommunicerar inte bara med språket – utan med hela kroppen

Hur gestaltas då hela kroppens kommunikation? Såklart är ögonen det första man tänker på. Att blickar möts är magiskt, det har vi vetat i alla tider och det ligger bakom uttrycket ”en blick säger mer än tusen ord”. Visst är det fantastiskt att blicken

liksom väger tyngre än orden. Det är så viktigt att man skulle kunna våga påstå att vi borde mynta ett nytt begrepp, ögonkontrakt, för att säkra att vi ser och söker ögonkontakt med alla barn - inte endast de som redan söker vår bekräftande blick. Nej, utan även de barn som ännu inte har upptäckt möjligheterna och magin med blickarnas möten.

Vad kan vi lära av det i möte med små barn? Jo att det gäller att besvara och bekräfta barnets blickar om de ges och när de ges, och i annat fall försöka fånga och förstå vad och vem de annars riktas mot. För inte är väl barnets blick ”tom”? Om så skulle vara fallet är det vårt ansvar som vuxen – oavsett om vi är vårdnadsgivare/förälder, vårdgivare inom barnomsorgen, förskolepersonal eller kulturgivare på biblioteket. Alla har vi ett ansvar att både ta vara på och erbjuda samspelemöjligheter. Och att när det förefaller finnas hinder i vägen bjuda in hela barnets ”nätverk” för att i samverkan försöka förstå vad som kan ligga bakom vad som ytterligare kan erbjudas. Att etablera gemensamt uppmärksamhetsfokus, på engelska ”joint attention”, är liksom grunden i allt lärande och i all vidare utveckling. Det handlar om att både hitta ”något” som minst två individer intresserar sig för och vill dela. Då gäller det ju att hitta denna ”andra” som visar intresse för detta ”något” och vill dela ett fortsatt utforskande. Att vilja och kunna dela upplevelser och upptäckter är drivkraften i såväl språkutveckling och kunskapsutveckling som i social utveckling, något som man kan kalla *samspråkande*, *gemenskapande*, *kunskapande* och *vänskapande*. De är alla ömsesidigt gynnande och resulterar i positiva spiraler när de kommer igång enligt principen: ”Ju mer jag kan förmedla så att du förstår och vi kan dela dem, desto mer har jag att berätta”. Och eftersom språk bemästras genom att språka så är det egentligen ganska enkelt: språka mera och se till att barnet kommer in i språkande – samspråkande – med både vuxna och andra barn.

Vad finns det mer för kroppskommunikation? Händerna är kanske det första man tänker på. Att gestikulera, att ”visa” vad man vill uttrycka, och på motsvarande sätt att följa och förstå andras pekingar och gester. Vi har ju både handalfabet och ett helt eget språk, teckenspråket. Men vi har också möjligheten att förstärka, framhäva och därmed betona de viktigaste orden i en sats med tecken som stöd. Det är ett naturligt sätt att visualisera begreppen i den tidiga språkutvecklingen som rekommenderas av logoped, nästan som att ”boosta” bemästrandet av de första och viktigaste begreppen.

Egentligen borde det inte bara vara då – att prata med händerna, ja med hela kroppen ger liv och tydlighet i all kommunikation. Det avspeglar också inlevelse och engagemang, vilket smittar av sig på den som lyssnar eller är samtalspartner.

Gör dig nåbar, bjud in och låt dig bjudas in till samvaro och samspel

Som samtalspartner handlar det om att inte vänta med att bjuda in till samtal till dess att barnet har börjat prata själv. Man skulle nästan kunna säga att barn lär sig prata för att vi samtalar med dem som om de redan vore fullfjädrade samtalspartners. Vi visar därmed att vi räknar med dem, men också har förväntningar på dem och utgår från att de har åsikter och känslor som är viktiga för oss att förstå, dela och ta hänsyn till. Att man riktar sig till barnen, pratar, småpratar, och vänder sig till dem på ett *odelat* sätt, inte samtidigt pratar, chattar, messar med någon annan när man är med små barn, visst borde det vara en självklarhet?! Ja nästan som något intuitivt och instinktivt, som man liksom inte kan föreställa sig att inte göra. Men samtalar man med en liten parvel på några månader, eller rentav bara veckor eller dagar gammal? Kanske skulle man svara NJA spontant, på grund av att så små barn ännu inte har – eller ens förstår – så många ord, och det de eventuellt säger är gissningsvis inte tydligt uttalat och därför inte så lätt att uppfatta.

MEN när man tänkt djupare, så skulle man nog svara: Absolut! Det är bara det att samtalet inte bärs upp av endast språkliga symboler som ord och satser. Små barn använder sig i stället av hela kroppens kommunikation – ögonen/blick- en, armarna/gesterna och benen/stegen, och hela sammanhanget, det vill säga allt som finns nåbart och utpekingsbart och allt som sker i stunden. Det är så tydligt att det går bara inte att ta miste på om ett litet barn önskar – eller avvisar – kontakt. Men deras språkliga symbolförmåga förutsätter närvaro i tid och rum, det vill säga *varande* i rummet och *pågående* realtid, dvs. presens. Men allt som har hänt och allt som man har förväntan om att ska hända bygger på förmågor som minne från tidigare erfarenheter och föreställande om framtid och drömmar, samt att göra associationer, kopplingar, mellan olika intryck.

BVC-sköterskan i samtal med små barn – utmaningar och möjligheter

Barnhälsovårdens uppdrag är att följa barnets utveckling och stödja föräldrar genom att bekräfta dem i sin föräldraroll i syfte att de ska lära sig

kunna förstå, tolka och tillfredsställa sitt/sina barns uttryck, signaler och behov. I samtal med små barn gäller det att som sköterska förmedla en känsla av trygghet och att visa ett genuint intresse av att lyssna och försöka förstå barnet för att det ska vilja säga något i syfte att dela med sig av sina tankar. Det kan handla om att inte ställa för många frågor, för då finns risk att barnet känner sig trängt och väljer att avstå från att säga något alls. Det gäller att respektera och bekräfta barnet och inspirera det till att vilja bidra i ett samtal. Det kan finnas ett motstånd mot att låta sig inbjudas till sampråkande i lägen där förväntan om språkligt och kommunikativt deltagande överstiger de språkliga förutsättningarna, något som kan kallas *språklig sårbarhet*. Ett sätt att förekomma eller minska detta motstånd kan vara att inleda mindre krävande genom att börja med att be barnet peka på bilder som motsvarar det man pratar om och benämner, exempelvis ”Var ser du en hund?”, ”Och katten, var finns den?”. Förmåga att förstå språk har visat sig vara mycket viktig i den fortsatta språkutvecklingen i både tal och skrift, inte minst för läsförståelsen. Man kan också ge lite av sina egna tankar, ”småprata” utan direkta krav på att barnet ska svara eller prestera. Därmed förmedlar man till barnet att man utan motprestation är genuint intresserad av att dela och ta del av barnets tankar och känslor. Samtidigt signalerar man att man är beredd att hjälpa till att reda ut sådant som kan vara svårt att förmedla. Samtal handlar om samskapande, och i det ligger att lyssnandet är lika viktigt som talandet. Berättande ”för döva öron” tar snabbt slut – det måste finnas någon som lyssnar intresserat och ger bekräftelse i form av positiv återkoppling för att berättarlusten inte ska sina. Risken om det inte finns någon som lyssnar och bekräftar är att barnet väljer att inte säga något, och det är ett olyckligt scenario eftersom språk bemästras genom att användas i socialt samspel, *samspråkande*.

Förskolepedagogen i samtal med små barn – utmaningar och möjligheter

När det är dags att börja i förskolan blir den en kompletterande arena till hemmet, familjen, vårdnadshavarna/föräldrarna och till eventuella syskon. Förskolan som mötesplats och verksamhet vidgar barnets sociala värld genom att den erbjuder nya och andra möjligheter till lärande och utveckling. Som förskolepedagoger, med vilket jag avser både förskollärare och barnskötare, har man precis som förälder/vårdnadshavare och syskon, en viktig roll i barnets personliga, sociala och språkliga samt

kunskapsmässiga utveckling. Skillnaden är att förskolepedagoger är utbildade för sitt uppdrag och därmed måste ses som professionella samtalspartners inom ramen för sitt tjänsteutövande. Här vill jag särskilt poängtera betydelsen av social gemenskap, pedagogisk tillgänglighet och varje barns kommunikativa deltagande. Det handlar om lärande i sammanhang genom samvaro, samspel och samtal. Men jag vill också understryka vikten av förskolan som barns trygga plats präglad av invanda rutiner, regelbundenhet, förutsägbarhet och omsorgssamhet om varje barn, alla barn. Varje dag är den andra lik, verksamheten bygger på vissa rutiner som återkommer och som därmed blir en förväntad och trygg ”vanlighet”. Detta helt i linje och som förlängning på hemmets och familjens trygghet. Sammantaget leder detta till att språket får en förankring i återkommande mönster av handling och samhandling, man leker, äter, vilar, lever i samvaro. I kraft av att det sker varje dag i allt man gör, och under hela dagens alla aktiviteter och rutinsituationer, så uppfylls den kritiska massan av möjligheter, vilket är det som krävs för att göra skillnad. Den konkreta frågan blir då hur man som förskolepedagog är eller kan utvecklas till att bli en professionell samtalspartner? Allra först handlar det om hur man gör sig nåbar för barnen (alla barn, varje barn) och bjuder in respektive låter sig bjudas in till samspel- och samtal. Det är i detta *gemenskapande* man stödjer och stimulerar barns personliga, sociala och språkliga utveckling, som tillsammans lägger grunden för ett livslångt lärande och är en absolut nödvändighet i en föränderlig värld präglad av ständig förnyelse av kunskaper och vetande. En annan aspekt som gäller förskolläraren som professionell samtalspartner är förankringen i det uppdrag som finns framskrivet i förskolans läroplan, som gäller kunskaper inom områden som anses vara extra viktiga, exempelvis förståelse för och kunskap om språk, matematik, teknik och naturvetenskap.

Finns det då några utmaningar i rollen som professionell samtalspartner i förskolan? Ja visst finns det utmaningar! Den största handlar sannolikt om att barngrupperna är stora i förhållande till antalet personer som jobbar i förskolan, med följderna att dessa inte upplever sig ha tid att se, lyssna på, samtala med och bekräfta varje barn. Mot bakgrund av detta finns det risk att förskolläraren ger mest bekräftelse och språkligt utvecklade svar till barn som redan bemästrat språket byggstenar och regler och därför kan ställa kluriga frågor och därför får förskollärarens bekräftelse och språkligt utvecklade

svar. Scenariot kan bli att de som redan är språkligt starka får ännu mer bekräftelse och stimulans, medan de som inte tar för sig språkligt hamnar på efterkälken än mer när de inte lyckas ta sig in på de språkliga arenorna och erövra talutrymmet.

Bibliotekarien i samtal med små barn – utmaningar och möjligheter

Biblioteket är en naturlig källa till påfyllnad av nya perspektiv, personer, världar och tider. Det gäller inte minst för att flytta fokus från här-och-nu och landa i andra tider, andra länder i ett ”där-och-då” eller i fantasins fantastiska land. Men, som barnspråksprofessor Ragnhild Söderbergh har påpekat: ”böckerna vänder oss ryggen när de står där i bokhyllan”, och därför gäller det att det finns någon som aktivt plockar fram dem, öppnar dem och börjar titta, läsa och dela sitt läsande med någon annan. Att få lyssna när någon läser och berättar och samtidigt själv få bläddra och peka på bilder och utifrån det samtala är magiskt. Det innebär ett delande av både *inlevelse* och *upplevelse*, och fortsätter sagan sedan i leken så leder boken över till *utlevelse*. Ett exempel är där man tillsammans byggde en så kallad Hackebackeskog av nät och papper maché som förutom rollgestalterna i Klas Klättermussagan utrustades med träd, grenar, stenar, löv och mossa för att bli autentisk, alltså verklighetstrogen. Efter att under samlingsstunden personalen med en rollfigur i handen gestaltat små episoder ur boken, exempelvis Klas eller Jösse Bagare, så fortsatte barnen leken, gestaltandet, berättandet och samspråkandet på egen hand.

Har bibliotekarien några utmaningar i sitt språkstödande och språkstimulerande arbete? Kanske är det inte lika lättupptäckta fallgropar i kraft av att de som är i allra störst behov av både omvärlds- och språkstimulering aldrig kommer till biblioteket. Så kanske vore det en god idé att bygga samman de tre plattformarna BVC, förskola och bibliotek så de på ett integrerat sätt blir delar i samma verksamhet? Både föräldrar och förskolepersonal har nytta och glädje av biblioteket som resurs. De föräldrar som regelbundet besöker biblioteket har redan insett vikten och värdet av vetande av olika slag, något som barnen bär med sig till förskolan och sedan vidare till skolan. De föräldrar som inte gör det, eller inte anser sig ha tid eller möjlighet att komma till biblioteket med sina barn behöver därför BVC:s och/eller förskolans hjälp för att deras barn ska ges chans att upptäcka böckernas förtrollade värld. Ett sätt vore att på ett riktigt tydligt sätt introducera biblioteket

som en arena för LUSTFYLLT LÄRANDE GENOM ATT BÖCKER, BERÄTTANDE OCH LEK HÖR IHOP.

Diskussionsfrågor

1. Samtalar vi med barnet, eller barnen, varje dag? Om inte, vad hindrar och i så fall vad behövs för att vi ska göra det?
2. Hur bjuder jag in barn till samspel och samtal? Hur gör vi (t.ex på biblioteket, på BVC, i förskolan)?
3. I vilken utsträckning och på vilka sätt samarbetar vi med föräldrar/vårdnadshavare för att stödja små barns bemästrande av språk och kommunikation? Vad kan vi utveckla?

Förslag på vidare läsning

- Bruce, B. (2017). Förskolläraren som professionell samtalspartner i barns språk- och kunskapsutveckling. I: Ingrid Pramling & Agneta Jonsson, *Förskolans yngsta barn – perspektiv på omsorg, lärande och lek* (261–277). Stockholm: Liber.
- Bruce, B. (2017). Lek och kommunikation. I: B. Riddersporre & S. Persson (Red.), *Utbildningsvetenskap för förskolan*. Andra utgåvan. (157–172). Stockholm: Natur & Kultur.
- Bruce, B., Rubin, M., Thimgren, P. & Åkerman, R. (2016). *Specialpedagogik i professionellt lärarskap. Synsätt och förhållningssätt*. Malmö: Gleerups.
- Bruce, B. (2016). Omsorgsfullt samspråkande I: B. Riddersporre & B. Bruce (Red.), *Omsorg i en förskola på vetenskaplig grund*. (s. 145–160). Stockholm: Natur & Kultur.
- Riddersporre, B. & Bruce, B. (Red.), *Berättande i förskolan*. Stockholm: Natur & Kultur.
- Bruce, B. (2014). Inviting small children to dialogue – scaffolding and challenging conversational skills. *Educare*, Vol. 2014:2, 107–120.
- Bruce, B. (2013). Språkutveckling genom dialogspel. I: I. Pramling & I. Tallberg Broman (Red.), *Barndom, lärande och ämnesdidaktik*. (s. 69-90). Lund: Studentlitteratur.
- Bruce, B. & Riddersporre, B. (2012). *Kärnämnen i förskolan – nycklar till livslångt lärande*. Stockholm: Natur & Kultur.
- Föreläsning av Barbro Bruce om att vara en professionell samtalspartner: https://play.hkr.se/media/t/1_kv19oarp

Bokstart

Kulturrådet har regeringens uppdrag att främja läsning och stimulera små barns språkutveckling. Bokstart är en nationell satsning som vänder sig till föräldrar och vuxna i barns närhet. www.bokstart.se

KULTURRÅDET

Statens kulturråd, Box 27215, 102 53 Stockholm
Telefon: 08 519 264 00, www.kulturradet.se